

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК [904.4:81'373.21:930.2] (477.41) «653»

БІЛГОРОД КИЇВСЬКИЙ: ПИТАННЯ ВИНИКНЕННЯ

Віталій Непомящих

Інститут археології НАН України
Україна, 04210, м. Київ, вул. Героїв Сталінграда, 12
e-mail: vitaliy_nep@ukr.net

Дослідження процесу виникнення давньоруських міст займає важливе місце у вітчизняній медієвістиці. Серед великої кількості давньоруських градів помітно вирізняється літописний Білгород Київський. Він часто був об'єктом дослідження, як в археологічній, так і історичній науці. Втім вчені, що вивчали історичне минуле давньоруського міста, приділяли увагу різним аспектам його розвитку. Археологічні дослідження, що тривали більше ста років на території пам'ятки (зараз с. Білгородка Києво-Святошинського району Київської області) у результаті надали унікальні матеріали. Вони стали важливим доповненням для літописних даних, а також з'ясування невідомих аспектів історії розвитку Білгорода. Серед останніх окрему нішу займає питання щодо виникнення давньоруського міста, яке ми розглянемо більш детально.

В історіографії існує декілька гіпотез заснування пам'ятки. Вони ґрунтуються на основі літописних та археологічних джерел. Але у результаті останніх досліджень міста ці гіпотези виглядають застарілими. Зокрема, у дореволюційній історичній літературі закріпилася думка, що сформувалася на повідомленнях давньоруського літопису, де Білгород вважається оборонним укріпленням Київської землі, військово-стратегічним пунктом на південно-західних підступах до столиці Русі [8].

М.С. Грушевський характеризує літописне місто, як військово-стратегічний пункт, що слугував захистом для столиці Русі [2]. Цієї думки про значення Білгорода дотримувались вчені за радянських часів [32].

В.В. Мавродін пояснював виникнення Білгорода необхідністю боротьби з печенігами [12]. На думку М.Н. Тихомирова Білгород у значній мірі мав характер передової князівської фортеці на підступах до Києва [26].

Вперше систематичне дослідження писемних та археологічних джерел щодо питання виникнення й історії Білгорода у X-XI ст. здійснив А.М. Кірпи́чников [7]. Дослідник провів критичний аналіз даних, які використовували для твердження про винятково фортифікаційне та військово-стратегічне призначення Білгорода. Він посилається на археологічний матеріал, що виявив В.В. Хвойко під час розкопок пам'ятки, який зберігається у фондах Київського історичного музею (зараз – Національний музей історії України). Ці знахідки, на його думку, інтерпретуються як кераміка роменсько-боршівського типу та датуються VIII-X ст. [7]. Таким чином, А.М. Кірпи́чников наголошує, що Білгород виник на місці слов'янського поселення у результаті його безперервного розвитку.

У результаті систематичних археологічних досліджень під керівництвом професора Київського державного університету ім. Тараса Шевченка Г.Г. Мезенцевої було отримано нові матеріали на підставі яких дослідниця висловила думку, що місто розвивалося протягом довгого періоду часу від слов'янського поселення до безпосередньо давньоруського міста [13; 14].

Іншу гіпотезу запропонував А.М. Членов, він тлумачить про древлянське походження Володимира Святославича, наголошує, що князь будує Білгород, як третю столицю древлянської землі на докір Києву. Втім, автор без аналізу першоджерел спекулює на дослідженнях Б.О. Рибаківа, у такий спосіб перекидає результати наукової роботи дослідника [29; 30]. Тому, гіпотеза А.М. Членова містить надуманий зміст і має наївний романтичний характер.

З огляду на все вище сказане, питання виникнення Білгорода, на нашу думку у повній

мірі не розкриті. Перш за все, увага дослідників зосереджена на самій події заснування міста та військовій функції форпосту, що обумовила його виникнення. Тому, вважається за необхідне по новому розглянути це питання у світлі писемних та археологічних джерел із залученням допоміжних історичних дисциплін. Зокрема, розглянути значення назви міста, роль князя Володимира, що посприяв заснуванню давньоруського граду, критичний аналіз археологічного матеріалу і на останок характеристика динаміки розвитку структури пам'ятки.

За повідомленням літопису, Білгород виникає, як місто, у 991 році: «Володимир заложи град Білгород, и наруби в нь от инех городов, и много людий сведе во нь; бе бо любя град съ» [19]. Проте, перша літописна згадка міститься під 980 роком: «...а наложницъ бе у него 300 в Вышегороде, а 300 въ Бельгороде, а 200 на Берестове въ селци, еже зють ныне Берестовое» [10].

Наведені два повідомлення з літопису пов'язані з постаттю князя Володимира Святославича. Особливий інтерес привертає вираз про закладини давньоруського міста: «бе бо любя град съ». Постає питання, що саме спричинило таку любов Володимира Святославича по відношенню до Білгорода, що автор писемної пам'ятки виділив його у своєму записі. Цей аспект не став предметом вузького дослідження вчених попередників. Проте, вивчаючи постать князя Володимира вони дійшли висновків, які на нашу думку взаємопов'язані із питанням виникнення Білгорода. Зокрема, можливо простежити спроби співвідношення результатів вивчення генеалогічної гілки походження Володимира Святославича та ролі Білгорода в історії давньоруської держави. На цьому питанні слід зупинитися детальніше.

У другій половині XIX ст. графом Д.І.Прозоровським вперше було запропоновано гіпотезу щодо питання родового походження Володимира Святославича [21]. Вона ґрунтується на повідомленні літопису: «Володимер бо бе от Малуши, ключнице Ользины, сестра же бе Добрыни, отец же бе има Малк Любечанин, и бе Добрыня уй Володимиру» [19]. Він ототожнює Малка Любечанина з древлянським князем Малом, таким чином, на його думку сімейне коріння Володимира по материнській лінії має свій початок від древлян. Ця думка була розвинена та доопрацьована О.О.Шахматовим [31]. Думку Д.І.Прозоровського, у тому самому виданні 1864 року, де надруковано його статтю, було

спростовано І.І.Срезневським за допомогою результатів лінгвістичного аналізу давньоруського слова «милостниця». Саме так було названо мати Володимира, Малушу, у Повісті минулих літ за Іпат'євським списком [25]. Проте, незважаючи на це О.О.Шахматов висловив думку, що під ім'ям Мала Древлянського ховається син воеводи Свенельда, Мстиша (він же Лют). На сьогоднішній день гіпотезу О.О.Шахматова було спростовано. Найбільш обґрунтована критика концепції О.О.Шахматова висловлена О.В.Соловйовим та А.В.Поппе [20; 24]. Однак, «древлянську» гіпотезу було підтримано у роботах науково-популярного характеру та спробах генеалогічного дослідження [1; 11; 29]. Гіпотеза про ототожнення Мала Древлянського з Малком Любечанином спростовується академіком Б.О.Рибаківим та А. Поппе [20; 23]. Критично ставиться щодо цієї гіпотези О.Ю.Карпов, що присвятив окрему монографію постаті князя Володимира [6]. Він будує логічний ланцюг подій про те, як княгиня Ольга, що з такою ненавистю тричі помстилася древлянам за смерть Ігоря, могла потім виховувати онука спадкоємця запеклих ворогів [6].

Зазначимо, що за результатами археологічних досліджень древлянської землі Б.А.Звіздецького її східний кордон з полянами фіксується уздовж нижньої та середньої течій р.Тетерів, звідки він виходив на водорозділ басейнів рр.Тетерева й Ірпеня [5]. Тобто, Білгород розташовується на західному кордоні Київської землі, що межує зі східним кордоном древлянського племінного союзу.

Отже, розглядаючи особистість Володимира Святославича, деякі науковці намагалися ототожнювати його з древлянським князівським родом. У такий спосіб, так би мовити, заснований ним Білгород був встановлений у ролі древлянської столиці на межі із Київською землею та Києвом, який посяв зло на древлянській землі у середині X ст. І таким чином, Володимир, як спадкоємиць династії князя Мала встановив справедливість і відновив пануючий статус племінного союзу. Проте, наведена «древлянська» гіпотеза генеалогічної гілки великого князя Володимира знайшла критичний аналіз у працях істориків та археологів і в результаті була спростована.

Мотивація літописця, коли він записав вираз «...бе бо любя град ось», очевидно, спричинена тим, що Володимир, так само як княгиня Ольга, вподобав собі заміську резиденцію. Роль якої Білгород, між іншим, буде відігравати тривалий період свого існування за князю-

вання різних очільників Південної Русі, до першої половини XIII ст. включно. Для Володимира Святославича замська резиденція являється потужним осередком, гарно укріплений, розташовується на західному шляху, що вів з Києва до Володимира Волинського, Галича, Перемишлю та далі на захід Європи. Крім цього, захищав південно-західні кордони Київської землі. Якщо Вишгород був для Києва північними воротами, то на заході таку роль відігравав Білгород. Найголовніше, він став результатом реформаторської діяльності князя, зокрема, розширення меж і будівництва нових потужних оборонних споруд. Збільшення його площі стало результатом утворення нової міської території за рахунок укріплених посадів, що примикали до дитинця, куди було зведено «много людей». Таким чином, формується територіальна соціальна структура. На думку І.Є. Забеліна головним чинником у виникненні міст було створення посадів, де відбувалося зміщення людей. В іншому випадку провідну роль у виникненні міста відіграла трансформація соціальної форми та зміна у сфері суспільних відносин [27].

Окрема плеяда дослідників пам'ятки за допомогою археологічних джерел дотримується думки, що Білгород виник у результаті безперервного розвитку укріпленого ранньослов'янського поселення [3; 7; 14]. У 1958 р. В.Д. Дяденко проводив розвідки у с. Білгородка на східному схилі балки, що відокремлювала дитинець від околиного граду із північного боку, де утворився яр. Тут виявлено яму, що вдалося зафіксувати у результаті обвалу. Вона заглиблена у материковий лес на глибину 2 м, з діаметром по верху – 1,1 м, дна – 2,1 м. На думку дослідника вона використовувалася для зберігання зерна [3]. У заповненні ями знайдено інвентар із залишок кісток тварин, значної кількості чистої крейди з невеликими домішками піску та фрагментами ліпної і кружалної кераміки. Залишки гончарного посуду, на думку дослідника, за своїми особливостями близькі до знахідок кераміки VIII–IX ст., що виявлені на Пастирському городищі Черкаської обл., поблизу с. Пеньківка, с. Верхній Салтов Харківської області тощо [3]. Знахідки фрагментів ліпної кераміки й одного цілого горщика мають аналогії серед посуду з культурного шару ранньослов'янського часу Княжої гори під Каневом, матеріалів Волинцівського могильника й інших пам'яток VII–IX ст. В.Д. Дяденко зазначає, що матеріал цієї групи розповсюджується не тільки на території окольного граду та дитинця. Зокрема, у східному

обриві вже згаданої балки зафіксовані декілька господарських ям у заповненні яких виявлено фрагменти ліпного ранньослов'янського посуду. Аналогічні знахідки у вигляді підйомного матеріалу знайдено на території, що знаходиться південніше городища на підвищенні правого корінного берега р. Ірпінь [3].

Під час розкопок у 1970 р. на території дитинця, було знайдено ліпний посуд, який Г.Г. Мезенцева відносить до ранньої історії Білгорода. Репрезентований він фрагментами горщиків, покришок та сковорідок. За своїми ознаками, це товстостінний посуд з нерівною горбкуватою поверхнею, з майже прямим слабо розвиненим вінцем. На деяких фрагментах стінок горщиків міститься так званий мотузковий орнамент, притаманний керамічному ліпному посуду з Новотроїцького городища. Фрагмент ліпної сковорідки з темно-сірої глини з низьким товстим бортиком, цілком ідентичний ліпним сковорідкам з Канівського поселення, Райковецького, Новотроїцького та інших поселень і городищ VII–IX ст. [15].

Таким чином, на підставі виявленого археологічного матеріалу додержавного періоду на території дитинця Білгорода зроблено висновок, що до виникнення міста існувало ранньослов'янське поселення. З'ясувати його межі та площу складно. Натомість, автор даної роботи обробив відомий археологічний матеріал з розкопок на території літописного Білгорода. Колекції, в яких він зберігається, не містять знахідок, що датуються IX ст., рубезем IX–X ст. та першою половиною або серединою X ст. Зокрема, вищенаведені артефакти, які дослідники датують VII–IX ст., викликають сумнів щодо їх правильності хронологічного визначення у світлі досліджень останніх десятиліть. Тому, говорити, що виявлені залишки ліпного та ранньокружалного посуду мають безперервний культурний зв'язок з давньоруським матеріалом Білгорода Київського, некоректно. Археологічний матеріал, який знайдено на території пам'ятки і можна прослідкувати його безперервний розвиток, має на увазі зміну форми профілю вінець гончарних горщиків, має нижню дату, що визначається рубезем X–XI ст., а верхня першою половиною XIII ст.

У 1972 році під час розширення дороги на дитинці бульдозер пошкодив залишки валу, який знаходиться посередині дитинця. Його було досліджено і в результаті встановлено, що насип не мав у внутрішній будові залишків сирцю, який зафіксовано у внутрішній конструкції валів дитинця та посаду Білгорода [16]. Археологічний матеріал було виявлено безпо-

середньо на його поверхні, що представлений фрагментами гончарного посуду XII-XIII ст. та пізньосередньовічного часу. На нашу думку, залишки цього валу можна ототожнювати з укріпленнями Білгорода, який вперше згадується у літописі під 980 р. Щодо його конструкції, то вона представляла дерево-земляну будову, але конкретніше про це можна буде говорити після додаткових досліджень захисної споруди. Відомо, що вали насипані з самого ґрунту були збудовані на більш ранніх городищах. Також вони відомі у багаторядних оборонних лініях городищ давньоруського часу [9].

Таким чином, дитинець Білгорода та прилягаючий до нього з південного боку посад виникли в останній чверті X ст. Проте, проіснували недовго, а були розширені територіально та захищені новою дворядною лінією оборони, при будівництві якої використано поєднання дерево-земляних конструкцій із сирцевою кладкою.

За літописними джерелами нам відомо про дату будівництва Білгорода Київського під 991 роком, де зазначено: «Володимир заложи град Білгород...» [19]. Дослідник історії давньоруського військового зодчества X-XIII ст. П.О. Раппопорт зазначає, що термін «заложи» у літопису застосовується щодо будівництва кам'яних оборонних стін. Термін «град» у давньоруський час мав значення не тільки міста як такого, а означав оборонні укріплення [22].

Проте, Білгород не відноситься до пам'яток, укріплення якого будували із каменю. Натомість, його оборонні стіни мали у своїй конструкції сирцеву кладку, це наводить на думку, що літописець ставив в один ряд такі будівельні матеріали, як каміння та сирець, але не ототожнював їх. У той час, як термін «сруби», «срублен», означав зведення дерево-земляних оборонних споруд. Відомі випадки, коли обидва терміни застосовувались по відношенню до одного міста, зокрема Суздаль 1192 або Переяслав-Заліський 1195 рр. [22].

Звернемо увагу, що оборонні споруди із сирцевою цеглою у конструкції валів виявлені не тільки у Білгороді, а були зафіксовані дослідниками у Переяславі. При цьому, літописець описуючи події 992 р., боротьбу Володимира Святославича з печенігами на березі р. Трубіж, де знаходиться Переяславль, повідомляє «...Володимиръ же радъ бывъ, заложи город на бродѣ том. И нарече и Переяславль, зане перея славу отроко тъ» [19]. Таким чином, побудовано вали в основі яких використано сирець. Саме для цього випадку літописець ви-

користує термін «заложи».

Отже, вислів «заложи град Белгородъ» засвідчує момент зведення нових оборонних споруд міста. Ініціатива князя спрямована була на його реконструкцію та територіальне розширення або зведення нових важливих порубіжних зі степом міст. Подібні реформаторські акції наочно можемо побачити на прикладі Києва, Чернігова тощо.

Щодо тези літописця про «и наруби в нь от инех городов, и много людей сведе во нь», то на думку М.М. Тихомирова, це означає не тільки переселення людей з інших міст, а створення особливих умов для Білгорода, як улюбленого князівського міста. Тобто, постійне надходження населення у міста підтримувалося пільгами, які зазвичай князі надавали поселенцям [26].

Звісно, розглядаючи питання виникнення Білгорода, неможна оминати увагою етимологію його назви. З цього питання в архівних документах зазначається, що місто, можливо, так називається у силу особливостей ґрунтів. Зокрема, білої глини, яку досі місцеве населення с. Білогородка бере у глибоких ярах західного схилу городища, на відміну від тих, що розташовуються вище по течії р. Ірпінь у с. Черногородка [28].

Наразі нам не обійтися без використання даних топоніміки, тим більше, як відомо з історіографії, такий підхід для вивчення пам'ятки ніхто не використовував. Кожне місто, велике чи мале, у давньоруський час отримувало назву не просто так, а мало певне смислове навантаження. Назву Білгород можна тлумачити у декількох версіях. По-перше, *beľgordъ* походить від праслов'янської мови. Топоніми від цього архетипу для означення міських поселень зустрічаються в усіх слов'янських ареалах. Сербський Београд, Біоград (Белград), з XIII ст., у Чехії *Belohrad*, у Румунії *Bialogard*, *Bălgard*, у Хорватії *Biograd na moru* [33]. Першопочаткове значення назви не зовсім зрозуміле. Пов'язують назву з водою, оскільки всі населені пункти з назвою *beľgordъ* локалізуються поблизу води [4]. Друга версія вказує на можливість пояснення першого елемента *beľ* у фольклорному значенні «білий», «прекрасний» [4]. Нарешті, у третьому значенні слово *білий* могло означати власне колір або західний, як місто на захід від Києва, але останній варіант не підходить, оскільки немає бінарної опозиції захід-схід, або наприклад Білгород-Дністровський, де *Дністровський* вказує на розташування на Дністрі [33]. Крім цього, існує версія, що назву виво-

дять від білих кам'яних будівель на відміну від старих дерев'яних як в інших містах. Наразі, останнє з тлумачень назви Білгород походить від давньоруського *бел(ый) город*, тобто «укріплене поселення», фортеця з укріпленнями, товстими стінами та бійницями [18].

Таким чином, на перший погляд всі етимологічні пояснення назви Білгорода можна використовувати для його тлумачення. Проте, достатньо суперечливо ототожнювати назву з кам'яними спорудами, оскільки за археологічним матеріалом кінця X – першої чверті XI ст., таких комплексів не виявлено. Навпаки, знайдено залишки споруд, що підтверджують існування дерев'яних будівель і використання цегли сирцю. Проте, очевидно, мова може йти про зовнішній вигляд оборонних укріплень Білгорода, адже основним будівельним матеріалом були дерево та ґрунт. У свою чергу, ймовірно, що дерев'яні конструкції для захисту від мурашок, щоб ті не точили зруби, покривали глиною, яка при висиханні надавала стінам білий колір. Так само, вірогідне тлумачення «укріплене поселення», і воно на нашу думку більш прийнятне, тим паче, якщо його розглядати через призму «прекрасне» або «красиве місто».

Отже, підсумовуючи вищевикладене можемо констатувати, що Білгород Київський виник у кінці X ст., це переконливо підтверджують матеріали писемних пам'яток та археологічних досліджень. Безпосередньо історія міста пов'язана із особистістю великого князя Володимира Святославича та його державотворчою діяльністю з моменту його становлення, як очільника Південної Русі. Безумовно, до моменту заснування Білгорода територію яку він займає в останній чверті X ст. раніше у VII–IX ст. населяли представники слов'янських племен, але місто не є результатом їх безперервного існування та розвитку. Перша літописна згадка про місто й археологічний матеріал характеризує його риси притаманні феодальному замку, але цей період з огляду на друге повідомлення літопису був нетривалий. Завдяки реформаторській політиці Володимира Святославича відображається розбудова Білгорода, відбуваються закладки нових ліній захисних споруд у 991 р. У результаті вали міста збудовано із застосуванням деревоземляних конструкцій і сирцевої кладки і територія дитинця та посаду збільшуються і займають загальну площу 100 га, які заселяються населенням з інших міст і сіл. У свою чергу назва міста за своєю етимологією підтверджує особливий статус, який йому надає літописець.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Горюнков С.В. О происхождении святого князя Владимира по материнской линии / С.В. Горюнков // Известия Русского генеалогического общества. – Вып. 3. – СПб., 1995. – С. 93-95.
2. Грушевський М.С. Історія України-Руси / М.С. Грушевський. – Т. II. – Львов, 1992. – С. 332.
3. Дяденко В.Д. Раннеславянские памятники на территории древнего Белгорода / В.Д. Дяденко // Краткие сообщения Института археологии. – № 12. – К., 1962. – С. 85-86.
4. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі / Відпов. ред. О.С. Стрижак. – К., Наукова думка, 1985. – С. 179-206.
5. Звіздецький Б.А. Про кордони Древлянської землі / Б.А. Звіздецький // Археологія. – 1989. – № 4. – С. 47-58.
6. Карпов А.Ю. Владимир Святой / А.Ю. Карпов. – М., 1997. – С. 366.
7. Кирпичников А.Н. К истории древнего Белгорода в X–XI вв. / А.Н. Кирпичников // Краткие сообщения Института истории материальной культуры. – № 73. – М., 1959. – С. 21-32.
8. Ключевский В. Боярская дума в древней Руси / В. Ключевский – М., 1883. – С. 30.
9. Кучера М.П. Слов'яно-руські городища VIII–XIII ст. між Сходом і Сіверським Дінцем / М.П. Кучера. – К., 1999. – С. 76.
10. Лаврентьевская и Троицкая летопись // Полное собрание русских летописей. – Т. 1. – СПб., 1846. – С. 52.
11. Лисавой Н.Н. Владимир Креститель / Н.Н. Лисавой // Наш современник. – 1991. – № 10. – С. 170.
12. Мавродин В.В. Образование древнерусского государства / В.В. Мавродин. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1945. – С. 304.
13. Мезенцева Г.Г. Про топографію стародавнього Білгорода / Г.Г. Мезенцева // УЖ. – 1968. – № 8. – С. 114-118.
14. Мезенцева Г.Г. О некоторых особенностях планировки древнего Белгорода / Г.Г. Мезенцева // Культура средневековой Руси. – Л., 1974. – С. 38-41.
15. Мезенцева Г.Г. Звіт про роботу Белгородської археологічної експедиції Київського ордена Леніна державного університету ім. Т.Г. Шевченка в 1970 р. / Г.Г. Мезенцева // Науковий архів Інституту археології НАНУ (НА ІА НАНУ), ф. експедицій, № 1970/68. – С. 16.
16. Мезенцева Г.Г. Звіт про роботу Белгородської археологічної експедиції Київського ордена Леніна державного університету ім. Т.Г. Шевченка в 1972 р. / Г.Г. Мезенцева // НА ІА НАНУ, ф. експедицій, № 1972/89. – С. 14.
17. Непомящих В.Ю. Звіт про охоронно-рятувальні розкопки в с. Білгородка Києво-Святошинського р-ну Київської обл. по вул. Поштова, 2 у 2009 р. / В.Ю. Непомящих // НА ІА НАНУ, ф. експедицій, № 2009/52. – 225 с.
18. Нерознак В.П. Название древнерусских городов / В.П. Нерознак. – М., 1983. – С. 199-202.
19. Повесть временных лет / под ред. член-кор. АН СССР В.П. Адриановой-Перетц. – М.-Л., 1950. – С. 49; 83.
20. Поппэ А. Родословная Мстиши Свенельдича / А. Поппэ // Летописи и хроники. 1973 г. – М., 1974. – С. 87-89.
21. Прозоровский Д.И. О родстве св. Владимира по матери / Д.И. Прозоровский // Записки Императорской Академии наук. – Т. V, кн. I. – СПб., 1864. – С. 17-27.
22. Раппопорт П.А. Очерки по истории русского военного зодчества X–XIII вв. / П.А. Раппопорт // Материалы и исследования по археологии СССР. – № 52. – М.-Л., 1956. – С. 116.
23. Рыбаков Б.А. Древняя Русь: Сказания. Былины. Летописи / Б.А. Рыбаков. – М., 1963. – С. 195.
24. Соловйов О.В. Был ли Владимир Святой правнуком Свенельда? / О.В. Соловйов // Записки Русского научного института в Белграде. – Вып. 16-17. – Белград, 1941 – С. 37-64.
25. Срезневский И.И. О Малуше, милостнице в. к. Ольги, матери к. Владимира / И.И. Срезневский // Записки Императорской Академии наук. – Т. V, кн. I. – СПб., 1864. – С. 33.
26. Тихомиров М.Н. Древнерусские города; изд-во 2-е / М.Н. Тихомиров. – М., 1956. – С. 50.
27. Толочко П.П. Древний Киев / П.П. Толочко. – К., 1983 – С. 30.
28. Центральний державний історичний архів України у м. Києві, ф. 442. оп. 644. спр. 327, арк. 14.
29. Членов А.М. Древлянське походження князя Владимира I / А.М. Членов // УЖ. – 1970. – № 9. – С. 103-104.

30. Членов А.М. По следам Добрыни / А.М. Членов. – М.: Физкультура и спорт, 1986.

31. Шахматов А. Разыскания о русских летописях. Глава XIV. Мистиша Свенельдич и сказочные предки Владимира Святославича / А. Шахматов. – СПб, 1908.

32. Юшков С.В. Очерки по истории феодализма в Киевской Руси / С.В. Юшков. – М.-Л., 1939. – С. 46, 47.

33. Янко М.П. Топонімічний словник України / М.П. Янко. – К., 1998. – С. 403-429.

Непом'ящих Віталій Білгород Київський: питання виникнення

У статті проаналізовано матеріали писемних пам'яток та археологічних досліджень. Початок історичної долі міста пов'язаний з ім'ям князя Володимира Святославича. Перша літописна згадка про місто, що підтверджується археологічним матеріалом, характеризує його як «мале місто Давньої Русі», але цей період був нетривалий. За наказом Володимира Святославича у 991 році зводяться нові оборонні лінії Білгорода. Територія його дитинця та посаду збільшуються й їх загальна площа складає 100 га. Для заселення такої великої території приведено населення з інших міст і сіл. Етимологія назви міста підтверджує особливий статус, який йому надає літописець.

Ключові слова: літописи, археологічний матеріал, генеалогія, топоніміка, укріплення, Білгород, давньоруський

Непом'ящих Віталій Белгород Киевский: вопросы возникновения

В статье проанализированы материалы письменных памятников и археологических исследований. Начало исторической судьбы города связано с именем князя Владимира Святославича. Первое летописное упоминание о городе, что подтверждается археологическим материалом, характеризует его как «малый город Древней Руси», но этот период был непродолжителен. По приказу Владимира Святославича в 991 году возводятся новые оборонительные линии Белгорода. Территория его детинца и посада увеличиваются, и их общая площадь составляет 100 га. Для заселения такой большой территории приведено население из других городов и сел. Этимология названия города подтверждает особый статус, который ему предоставляет летописец.

Ключевые слова: летописи, археологический материал, генеалогия, топонимика, укрепления, Белгород, древнерусский

Непом'ящих Віталій Belgorod Kyiv: origin issue

The article analyzes the material of written monuments and archaeological research. The history of the city is connected with the name of Prince Vladimir Svyatoslavich. In the place where the Belgorod was from the last quarter of the tenth century, in the VII-IX centuries a settlement of representatives of the Slavic tribes was located, but the city is not the result of their continued existence and development. The first mention of the city, what is evidenced by archaeological material, characterizing it as a feudal castle, but this period in view of the second chronicles message was short. By order of Vladimir Svyatoslavich, in 991 performed a building in Belgorod, erected a new defensive lines using wooden – soil and raw bricks. The citadel and extramural part of the city territorial are increasing and their total area is about 100 hectares. For such a large area of settlement brought people from other towns and villages. The etymology of the city name confirms the special status that gives him the chronicler.

Keywords: annals, archaeological material, genealogy, place names, building, Belgorod, Old Rus'

Рецензенти:

Казьмирчук Г.Д., д.і.н., професор

Тихонов А.К., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 27.01.2017 р.